

## HE 7/2021 Sukupuoli rangaistuksen koventamisperusteena

### Esityksen tavoite: puuttua maalittamiseen

Maalittaminen on vakava ongelma, ja on tärkeää, että siihen pyritään puuttumaan myös lainsäädännön keinoin.

’Esityksen tavoitteena on hallitusohjelman mukaisesti puuttua nykyistä vahvemmin järjestelmälliseen häirintään, uhkailuun ja maalittamiseen, joka uhkaa sananvapautta, viranomaistoimintaa, tutkimusta ja tiedonvälitystä.’ s 11

Esityksen tavoitteisiin kuuluu parantaa osallistumista yhteiskunnalliseen keskusteluun ja muuttaa asenteita (s. 16). Siten esityksen tavoitteet ovat tärkeitä ja kannatettavia.

Tutkimusten ja arkipäivän kokemusten perusteella tiedetään, että maalittaminen ja vihapuhe verkossa kohdistuvat usein ankarammin naisiin kuin miehiin. Siten maalittaminen ja vihapuhe ovat omiaan rajoittamaan erityisesti naisten osallistumista yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Sukupuolen lisääminen rikoksen koventamisperusteisiin on yksi, mutta ei riittävä keino puuttua maalittamiseen. Erityisesti oikeushenkilön rangaistusvastuun lisääminen eräisiin sananvapausrikoksiin voi olla tehokas keino maalittamista vastaan. Tässä kohdin on syytä muistuttaa Istanbulin sopimuksen (2011) 17 artiklasta:

Ottaen asianmukaisesti huomioon sananvapauden sekä yksityisen sektorin, tieto- ja viestintätekniikan alan ja joukkoviestinten riippumattomuuden osapuolet kannustavat yksityistä sektoria, tieto- ja viestintätekniikan alaa ja joukkoviestimiä osallistumaan toimintaperiaatteiden kehittämiseen ja täytäntöönpanoon sekä asettamaan suuntaviivoja ja itsesääntelyvaatimuksia, joilla ehkäistään naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja lisätään kunnioitusta heidän arvoaan kohtaan.

Esityksestä ei käy ilmi, mihin toimenpiteisiin hallitus on ryhtynyt ko. artiklan toimeen panemiseksi.

### Sukupuoli motiivina

Sukupuoli ja muut RL 6:5.1:n 4 kohdassa mainitut syrjivät motiivit ovat kuitenkin laajempi kysymys kuin sosiaalisessa mediassa tapahtuva häirintä ja maalittaminen. Kuten esityksessä tuodaan esiin, esimerkiksi rasistiset motiivit esiintyvät usein väkivaltarikosten yhteydessä.

Tästä näkökulmasta on syytä tarkastella kahta kysymystä: sukupuolen käsitettä ja säännöksen tarkoitettua soveltamista väkivallan yhteydessä.

## Sukupuolen käsite

HE sitoutuu selkeästi kaksinapaiseen (binääriseen) sukupuolen käsitteeseen: 'Sukupuolella tarkoitetaan naisia ja miehiä.' (esim. s. 21):

'Sukupuoleen liittyvän vihavaikuttimen soveltamisen kannalta olennaista olisi epäillyn/tekijän tekemä oletus kohteen sukupuolesta miehenä tai naisena ja rikoksen tekeminen sen perusteella.' (s. 13)

Nykyisen lääketieteellisen, psykologisen ja sukupuolen tutkimuksen tuottaman tiedon perusteella tiukan binäärinen sukupuolen käsite on vanhanaikainen ja rajoittava. Tämä on huomioitu myös tasa-arvolain häirintää koskevissa säännöksissä, jotka koskevat myös sukupuolen ilmaisuun ja sukupuoli-identiteettiin perustuvaa häirintää. Muilta osin tasa-arvolaki edustaa melko perinteistä mies/nainen käsitemaailmaa, mutta se onkin vuodelta 1986.

Kysymys on tärkeä, sillä Euroopan Unionin perusoikeusviraston tutkimusten mukaan transhenkilöillä on enemmän syrjintäkokemuksia kuin millään muulla ihmisryhmällä. Myös seksuaalinen suuntautuminen on tavallinen syrjintäperuste.

Tämä on toki HE:n perusteluissa pyritty ottamaan huomioon, sillä 'uhrin sukupuoli-identiteettiin, sukupuolen ilmaisuun tai niin sanottuun intersukupuolisuuteen liittyvä teon motiivi tulisi jatkossakin nykyiseen tapaan huomioon otettavaksi vihavaikutinta koskevassa koventamisperustesäännöksessä mainittuna muuna rinnasteisena vaikuttimena' eikä soveltamisalasta perustelujen mukaan ole epäselvyyttä. (s. 14).

Tässä edetään hieman erikoisella tavalla eli keskeinen vihapuheen ja väkivaltaisenkin viharikollisuuden motiivi huomioidaan vain yleislausekkeessa, jollaisen soveltaminen vaatii suurempaa tarkkaavaisuutta kuin lainkohdassa erikseen mainitut perusteet. Kuten Sisäministeriö, Tuomioistuinvirasto, Seta ry, Tasa-arvovaltuutettu, Naisjärjestöjen keskusliitto ry, Amnesty, Trasek ry, Tasa-arvoasiain neuvottelukunta TANE, Demla ry ja Suomen Psykologiliitto ry ovat lausuntopalautteessa tuoneet esiin, *sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu olisi hyvä niemenomaisesti mainita lainkohdassa.*

HE:n perusteluissa mainitaan muutamassa kohdin niin sanottu miesviha (s. 14 ja 16). Sellaista ei saa hyväksyä. Kun käsite mainitaan, olisi hyvä ottaa esiin myös, miten sellainen tulee esiin. Tyypillisesti kysymys on homottelusta – ilman että vakavissaan otetaan kantaa ko. henkilön seksuaaliseen suuntautumiseen – tai muusta mieskuntoisuutta väheksyvistä ilmaisusta. Kysymys on vaikea, eikä sen laajempaan käsittelyyn ole tässä tarvetta eikä mahdollisuutta.

## Suhde väkivaltarikoksiin

Kuten esityksessä tuodaan esiin, nykyisiä koventamisperusteita ja erityisesti etnisyyteen liittyviä perusteita sovelletaan – silloin kun niitä ylipäätään sovelletaan – nimenomaan väkivaltarikosten yhteydessä (esim. s. 21). Esityksessä kuitenkin argumentoidaan voimakkaasti sen puolesta, että sukupuolta koventamisperusteena ei tulisi soveltaa naisiin kohdistuvan väkivallan yhteydessä:

Nykyisiä vihavaikuttimia koskevat koventamisperusteet eivät sovellu, jos esimerkiksi teon kohdistuminen tietyn ryhmän edustajaan johtuu sattumasta. Vastaavasti esimerkiksi väkivaltaan syyllistyvän teon vaikutin ei useinkaan liity uhrin sukupuoleen tai uhrin alistamiseen sukupuolensa edustajana. Vaikutin voi olla esimerkiksi kosto, mustasukkaisuus, parisuhteen tila, raha-asiat, velkominen taikka lasten huoltoon liittyvät ongelmat. Samoin näkemyserot poliittista kysymyksistä voivat joskus saada ilmiänsä seksuaalissävyytteisiä loukkauksia, jolloin teon varsinaista vaikutinta voi olla vaikea erottaa tai motiiveja on useita. (s. 13).

Käytännössä sukupuoleen liittyvään nimittelyyn useinkin syyllistytään mielenkuohussa, jonka alkuperäinen syy ja vaikutin voi olla muu kuin yleinen sukupuoleen kohdistuva viha. Sukupuolta teon vaikuttimena koskevan koventamisperusteen soveltamisen kynnyksen on siten perusteltua olla näissä tapauksissa korkea. (s. 13).

Toisin kuin esityksessä annetaan ymmärtää, *naisiin kohdistuvassa väkivallassa ei ole kysymys sattumasta*. Väkivalta kohdistuu henkilöihin nimenomaan sen vuoksi, että he ovat naisia. Kysymys on rakenteellisesta ongelmasta.

Tätä ei toki voida samaistaa yksittäisen henkilön motiiveihin. Sen vuoksi kysymys sukupuolesta koventamisperusteena väkivaltarikosten kohdalla on vaikea, kuten esityksessäkin tuodaan esiin. Nykyisessä alan tutkimuksessa kuten myös kansainvälisoikeudellisissa instrumenteissa (Istanbulin sopimus, YK:n naisten asemaa koskevan yleissopimuksen tulkinta, YK:n päätöslauselmat) naisiin kohdistuvaa väkivaltaa lähestytään sukupuolten välisen epätasa-arvon näkökulmasta. Vakavissa tapauksissa on tutkimusten mukaan kysymys jatkuvasta kontrollista, johon sisältyy verbaalista, fyysistä ja some-kontrollia. Sukupuolta teon motiivina tulisi tulkita tästä kontekstista käsin.

On ymmärrettävää, että sukupuolta koventamisperusteena ei haluta käyttää liian kevyesti – yleensäkin koventamisperusteiden käyttäminen on suhteellisen harvinaista. Olisi kuitenkin tärkeää kohdentaa koventamisperuste tilanteisiin, joissa kysymys on vakavasta kontrollista ja joissa kontrollitarkoitus ja sen perustelu liittyy sukupuoleen, sukupuolirooleihin ja näkemykseen naisen asemasta. Yleensä tällainen tarkoitus ilmenee sanoissa ('huora', 'akka', ulkonäön kommentointi, niin sanotusti kunniaperusteinen arvostelu jne.) tai hyvin perinteisiin sukupuolirooleihin liittyvässä arvostelussa ja kontrollissa, esimerkiksi korostuneena arvosteluna niin sanotusti naisille kuuluvien kotitöiden hoitamisesta.

Eräät lausunnonantajat (Amnesty, Tasa-arvoasiain neuvottelukunta TANE ja Tasa-arvoaltuutettu) katsoivat, että sukupuoleen perustuvaa vaikutinta koventamisperusteena tulisi soveltaa lähisuhdeväkivaltaan yleisten mittaamisperusteiden sijasta tai että (Turun hovioikeus) sukupuoli säättää lähisuhdeväkivalta uudeksi koventamisperusteeksi.

*Kuten lausunnonantajat, tässä kohdin on syytä viitata Istanbulin sopimukseen, jonka mukaan sekä sukupuolen että väkivaltarikoksen kohdistamisen läheiseen tulisi olla koventamisperuste.*

